

KAPPADOKİA BÖLGESİ'NDEN TAPINAK PLANLI BİR ANIT MEZAR: KAYSERİ - FELAHİYE MEZAR ANITI

SERDAR HAKAN ÖZTANER*

Kayseri ili, Felahiye ilçesinin yaklaşık 7 km kuzeybatısında, Kepiç köyüne 4.5 km mesafede yer alan yapı, vadiye bakan bir tepe üzerinde kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda inşa edilmiştir¹. Büyük bölümü ayakta olan anıtın bilimsel arkeolojik kazısı henüz gerçekleştirilmemiştir².

Yapı ilk olarak, 1907 yılında Kappadokia bölgesini gezen H. Grégoire tarafından genel tanımları yapılarak, fotoğraflarıyla birlikte Roum-Digin / Kerpiç Tapınağı adıyla yayımlanmıştır³. Grégoire'in verdiği bilgilere ve fotoğraflara dayanarak, yaklaşık yüz yıl önce toprak altında olup görülmeyen birçok yerin kaçakçılarca açığa çıkarıldığı ve yapının bu süreçte çeşitli şekillerde tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Günümüzde de tahribatın devam etmekte olduğu görülmektedir⁴.

*Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, oztaner@humanity.ankara.edu.tr

¹ *Barrington Atlas of Greek and Roman World*, (ed. R. J. A. Talbert), Princeton, Oxford, 2000, Harita 63, 64.

² T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının izniyle, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden, Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu başkanlığında yürütülmekte olan "Kayseri Yüzey Araştırmaları" projesi kapsamında Felahiye Mezar anıtında, 2009-2010 yıllarında, araştırma ve belgeleme çalışmaları tarafımızca gerçekleştirilmiştir. Yapının araştırılması sırasındaki teşvik ve yardımları için değerli hocalarım Prof. Dr. Kutlu Emre'ye, Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu'na ayrıca Kültepe kazı ekibine, yapının mimari çizimlerini gerçekleştiren mimar Elif Erdem Öztaner'e çok teşekkür ederim.

³ H. Grégoire, "Voyage dans le Pont et en Cappadoce", *BCH* 33 (1909), s.46-51, lev.7-10.

⁴ Günümüze kadar büyük oranda ayakta kalabilmiş olan yapıda özellikle son elli yıl içerisinde insan eliyle gerçekleştirilen tahribatın iyice arttığı, define arayanların, eski eser kaçakçılarının hedefi olduğu, ziyaret edenlerce yapının tüm duvarlarına isim ve tarihler kazanarak yoğun bir tahribata maruz bırakıldığı görülmektedir. Çevre halkından edinilen sözlü bilgilere göre, 1990'lı yıllarda yapının arka bölümü içerisinde, canını kaybetme pahasına dinamit dahi patlatılmıştır. Bugün yapının geçen yüzyılın başındaki fotoğraflarında yerinde sağlam görülen ahnlık penceresinin artık yerinde olmadığı, düşerek ikiye bölündüğü, tonoz çatıyı destekleyen kemerin kilit taşı da dahil üç kemer bloğunun parçalandığı, birkaç parça sayesinde kemerin halen yerinde kalabildiği görülmektedir. Herhangi bir sarsıntı veya zaman içerisinde oluşacak bozulmalar sonucu kemerin yıkılması an meselesidir. Kemerin çökmesi yapının tonozundaki yıkılmayı da beraberinde getirecektir. Yapının gelecek kuşaklara yıkılmadan, ayakta ve daha iyi korunarak kalabilmesi için gerekli olan restorasyon çalışmalarının bilimsel altyapısının oluşturulmasında mimari belgelemesini ve araştırmasını yaptığımız bu çalışma bir ilk adım niteliği taşımaktadır.

Tanım

Bir podyum üzerinde yükselen dikdörtgen planlı yapının toprak üzerinde ayakta kalan kısmı dıştan dışı 9,65 x 11,85 m ölçülerindedir. Anıtın giriş kapısının önünde, şu an yıkılmış ve toprak altında kalmış *pronaos* – ön giriş mekanı yer almaktadır (Resim 1). Kesin boyutları ancak bilimsel kazıların ardından saptanabilecek olan yapının, yıkılan ve toprak altında kalan kısımlarıyla birlikte yaklaşık 10 m genişliğinde ve 17 m uzunluğunda olabileceği anlaşılmaktadır (Çizim 1).

Yapının *pronaos* kısmı podyumun üst hizasından itibaren yıkılmış olmasına karşın, iç mekanı, *naos* büyük oranda tonoz çatısı ile birlikte günümüze kadar korunagelmıştır.

Anıtın podyum ve duvarlarının inşasında, vadinin karşı yamacında bulunan mermer ocağından çıkarıldığını düşündüğümüz çok düzgün traşlanmış büyük boyutlu mermer bloklar kullanılmıştır.

Kaçak kazılarla bir bölümü açığa çıkarılmış olan yapının temelinde, podyumun üzerine oturduğu 0,44 m yüksekliğindeki *euthynteria* ve altındaki yaklaşık 0,70 m yüksekliğindeki *stereobat* blokları yer almaktadır.

1,90 m yüksekliğe sahip podyumun 0,36 m yüksekliğindeki alt ve üst profilleri işleniş açısından farklılık göstermektedir. Podyumun kabaca biçimlendirilmiş düz ve eğik silmeden oluşan iki bölümlü alt profilinin aksine üç bölümlü üst profili *kyma rekta* profildir (Resim 2). Bazı *euthynteria* ve podyumun alt profiline ait bloklar ile cephe blokları üzerinde inşaat aşamasında, blokları yerleştirmek için kullanılan mahmuzların bırakıldıkları görülmektedir.

Yapının dış duvarları birbirlerine kenetlerle bağlanmış, tek sıra mermer *rektagonal* bloklarla inşa edilmiştir. Duvar kalınlıklarını oluşturan bu blokların genişlikleri giriş kapısının yer aldığı güneybatı cephede 0,86 m (Resim 3, Çizim 2), kuzeydoğu arka cephede 0,84 m (Resim 4, Çizim 3), güneydoğu ve kuzeybatı yönlerindeki her iki uzun yan cephede ise 1,16 m (Resim 4, 6, Çizim 4) olup blokların uzunlukları yaklaşık 1 - 4,3 m, yükseklikleri ise 0,43 - 1 m arasında değişmektedir.

Bu duvarlar podyuma oturan 0,73 m yüksekliğindeki *sokl* blokları üzerinde 6 sıra halinde 4 m boyunca yükselerek 0,085 m yüksekliğindeki bir bitiş profiliyle sonlanmaktadır. 0,045 m yüksekliğinde bir torus, 0,025 m yüksekliğinde bir düz silme ve 0,015 m yüksekliğindeki bir içbükey profilden oluşturulmuş olan bu profil aynı hat üzerindeki kimi

bloklarda ince işçiliği tamamlanmadan bırakılmış düz silme halinde görülmektedir (Resim 4, 5).

Yapının duvarlarının köşelerinde, dış yüzden 2 cm dışa çıkıntı yapan, 4 adet pilaster yer almaktadır. Bu köşe pilasterler 4 m yükselerek, duvarlar üzerinde devam eden, bitiş profiliyle sonlanırken bir üst sıradaki pilaster *korinth* başlıklarını taşımaktadır. Köşelerde yer alan 0.67 m yüksekliğindeki pilaster *korinth* başlıklarının arasında, tüm cephelerde düz bir hat halinde devam eden bir sıra mevcuttur. Bu sıradaki bloklar, pilaster başlıkların abakus levhasıyla aynı hizada devam eden, 0.10 m yüksekliğindeki iki bölümlü, eğimli ve düz bir silmeden oluşan bir taca sahiptir.

Yapının 1,33 m yüksekliğindeki üst yapısı, pilaster başlıkların üst kotundan itibaren tüm dış cephe duvarları boyunca devam eden 0.76 m yüksekliğindeki üç *faskia*'lı *arşitrav-friz* blokları ile toplam yüksekliği 0.57 m olan konsollu korniş'den (dış sırası, *konsollugeison*, *sima*'dan) oluşturulmuştur (Resim 5, Çizim 2, 3, 4).

Bezemesiz olan *arşitrav* ve friz birlikte işlenmiştir. *Arşitrav faskia*'ları *astragal*'lerle taçlandırılmıştır. *Arşitrav* tacı *kyma rekta* profilli iken, dış bükey profilli friz iki bölümlü silmeden oluşan bir taca sahiptir.

Konsollu kornişin en altında dikdörtgen kesitli dış sırası üzerinde *geison*'u alttan destekleyen kare formlu konsollar ile en üstte bezemesiz dışa taşkın *kyma rekta* profilli bir *sima* bulunmaktadır. *Geison*'un alt yüzünde, konsollar arasında kalan kasetlerde rozet, çiçek ve masklardan oluşan bezemeler yer almaktadır⁵.

Podyum üzerinden tonoz çatının oturduğu *arşitrav* üst kotuna kadar ki yükseklik yaklaşık 5,80 m'dir. Yapının yaklaşık yüksekliği, *stereobat* üzerinden tonoz çatının üst noktasına kadar yaklaşık 11,60 m'dir.

Anıtın kuzeydoğu arka cephesinde *sima* bloklarının üst seviyesinde üçgen bir alınlığın yer aldığı, her iki köşede korunagelen eğik *sima* bloklarından anlaşılmaktadır. H. Grégoire'ın yayınladığı yapının 1907 yılına ait fotoğraflarında⁶ arka cepheye ait alınlık kalkan duvarının alt

⁵ Benzer tipteki *konsollugeison* için bkz. M. Kadioğlu - K. Görkay - S. Mitchell, *Roma Dönemi'nde Ankyra*, İstanbul 2011, s. 172, 177.

⁶ Grégoire, *a.g.e.*, s.47-50, Lev.8, 9, 10.

sirasının sağlam olarak yerinde durduğu, bu blokların ortasında pencere-reli bir bloğun bulunduğu görülmektedir. Ancak günümüzde söz konusu alınlığın kalkan duvarının sadece iki köşe bloğu yerlerinde korunmuş olup pencere-reli bloğun yapı içerisine devrilerek iki parçaya ayrıldığı saptanmıştır (Resim 4, Çizim 3).

Yapının arka ve yan duvarlarında toplam üç adet pencere açıklığı mevcuttur. Bunlardan özellikle arka cephedeki pencerenin çevresindeki derzlerden duvar örgüsünün pencere açıklığına uygun olarak inşa edilmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu pencerelerin yapının ikincil kullanımına yönelik olarak sonradan açılmış oldukları⁷ belirgindir. Yükseklikleri 1.57 m olan pencerelerden, ikisi uzun yan kenarlarda, biri arka cephededir. Uzun yan duvardakilerden, güneydoğu kenardaki 1,02 m, kuzeybatı kenardaki 0.98 m ve kuzeydoğu arka duvardaki ise 1,01 m genişliğe sahiptir. (Resim 4, 6)

Yapının ön cephesi olan, güneybatı kısa kenarında, *naos*'a açılan giriş kapısı yer almaktadır. Kapı açıklığı 2,58 x 4,22 m ölçülerindedir. Kapının eşik taşı olarak büyük boyutlu devşirme bir mermer blok kullanılmıştır. Eşiğin üzerinde, her iki tarafta, çift kanatlı bir kapının hareketine göre açılmış yay formunda yuvalar mevcuttur. Güneybatı cephenin her iki köşesinden 0,75 m çıkıntı yaparak *anta*'ları oluşturan yaklaşık 0,58 m genişliğindeki pilasterler, pilaster *korinth* başlıklarını taşımaktadır. Yan dış cephelerdeki *arşitrav*-*friz* blokları sözü edilen başlıkların üst yarısına kadar devam ederken, aynı kotta, ön güneybatı cephede iç *arşitrav* bloklarının cephe boyunca devam ettikleri görülmektedir. Diğer üç dış cepheden farklı olarak bu cephedeki *arşitrav*'ların üst kısımlarında friz, dış sırası, *geison*, *sima* bloklarının yer almaması söz konusu cephenin şu an yıkılmış olan *pronaos*'un arka, iç cephesi olduğuna işaret etmektedir. Cephe-daki iç *arşitrav* bloklarının yüzeylerinde, belirli aralıklarla, 0,55 ila 0,67 m yüksekliğinde, 0,50 ila 0,60 m genişliğinde dört adet büyük boyutlu giriş yuvaları görülmektedir. Bu yuvaların kotları ve işçilikleri mimari açıdan değerlendirildiğinde, dış duvarlarda açılan pencereler gibi sonradan açıldıkları anlaşılmaktadır (Çizim 3).

Yapının giriş kısmında stylobat seviyesi altında, antalar hizasındaki podyum duvarlarının dışa güneybatıya doğru 4,7 m kadar uzandığı tes-

⁷ Grégoire, *a.g.e.*, s. 47.

pit edilmiştir. Söz konusu ön podyum duvarlarından güney köşeye birleşeni, batı köşeye birleşene göre daha iyi korunmuştur (Çizim 1). Uç kısımlarda yaklaşık 2 m genişliğinde ölçülen podyum duvarlarının aralarında kalan 5,20 m genişliğindeki kısmın ne şekilde inşa edilmiş olduğu bilimsel kazılar ile kesin olarak saptanabilecektir.

Anıtın inşa edildiği tepe ve eteklerinde, yüzeyde, yapının ön cephesine ait mimari elemanlar görülmektedir. Bunlardan biri güney köşe sima bloğu iken (Resim 7) diğeri yine *pronaos*'a ait olan bezemesiz soffitli bir arşitrav bloğudur (Resim 8). Yapının çevresinde sütunlara ait parçalar görülmemekle birlikte bunların kullanılmak üzere zaman içerisinde taşınmış olmaları mümkündür.

Yapının iç mekanı 8,76 m uzunluğa ve 6,65 m genişliğe sahiptir. Dış cephede podyum üzerinde takip ettiğimiz 0,73 m yüksekliğindeki *sokl* blokları aynı kotta, iç cephede de döşeme seviyesi üzerinde, *naos*'un dört duvarı boyunca devam etmektedir. *Naos*'un taban döşemesini oluşturan 0.30 m kalınlığındaki mermer döşeme bloklarının sadece küçük bir kısmı filayağı pilasterlerin çevresinde korunagelmıştır (Çizim 1).

Naos girişinin 6 m gerisinde, arka cephenin 2,1 m önünde yer alan, 0,64x0,60 m ölçülerindeki, uzun kenarlardan çıkıntı yaparak karşılıklı duran bu iki filayağı pilaster yapının üzerini örten tonoz çatıyı destekleyen kemeri taşımaktadır (Resim 9, 10, Çizim 5, 6).

Sokl'dan itibaren yaklaşık 4,05 m yüksekliğe sahip olan filayağı pilasterler üzerine 0,60 m yüksekliğindeki 0,59x0,60 m taban ölçülerindeki pilaster *korinth* başlıkları oturmaktadır (Resim 9, 10). Dış cephede olduğu gibi içte de başlıklarla aynı hizada ve eş yükseltide olan düz yüzlü bloklar tüm iç cephe boyunca bir bant halinde devam etmektedir. Bu bloklar iki bölümlü, düz ve içe eğimli silmelerden oluşan, *abakus* levhasıyla aynı hizadaki bir üst profile sahiptir. Başlık hattı olarak tanımlayabileceğimiz bu blokların alt sırasındaki blokların ve pilasterlerin üzerinde de, tüm iç cephe boyunca devam eden iki bölümlü üst bitim profili vardır.

Başlık hattı üzerindeki sırada iç cephe boyunca devam eden, 0,40 m yüksekliğindeki üç *faskia*'lı arşitrav yer almaktadır. Üç bölümlü arşitrav taşı *kyma rekta* profilli olup *faskia*'lar arasında *astragal*'ler mevcuttur (Çizim 5, Resim 9).

Yapının iç mekanının üzerini örten tonoz çatı, arşitrav'ların üst seviyesinden itibaren, her iki uzun kenara oturmaktadır. Pilasterlerce taşı-

nan, yaklaşık 2,7 m yarıçapındaki ve toplam 28 adet kemer bloğundan oluşan kemer tonoz çatıyı alttan desteklemektedir. Yapının arka kesiminde, kemerle dış duvar arasında kalan 2 m uzunluğunda ve 6,65 m genişliğindeki bölümde tonoz çatı tamamen yıkılmıştır (Resim 10).

Yapının arka duvarıyla filayağı pilasterler arasında kalan bölümün ortasında, zemin seviyesinin altına inşa edilmiş 2 x 2 m ölçülerinde kare formulu bir *crypta* bulunmaktadır. Kaçak kazılarla açığa çıkmış olan *crypta*'ya, *naos*'un kuzey köşesinde döşeme seviyesinin altında bulunan iki basamak ve onlara dik olarak arka duvar önünde yer alan 1,86 m uzunluğundaki, 0,53 m genişliğindeki koridordaki ikisi toprak altında olan altı basamakla inildiği anlaşılmaktadır. Buna göre riht yükseklikleri 0,30 m olan toplam 8 basamakla inilen *crypta*'nın döşeme seviyesi altındaki yüksekliği 2,40 m olarak hesaplanabilmektedir (Çizim 1, 5, Resim 11).

Kaçakçılarca kazılmasının ardından, dinamitlenmesi sonucu yapının üst kısımlarından, alınlığından düşen mimari blok ve moloz parçalarıyla dolmuş durumdaki *crypta*, anıtın işlevi hakkında bilgi veren en önemli unsurlardan birisidir.

Yapı Tipi ve Restitüsyon Önerisi

Yapının yerleşim yeri dışında, vadiye hakim konumu, *pronaos* ve *naos*'dan oluşan, podyum üzerinde yükselen mimarisi, aynı zamanda mezar odası niteliğindeki bir *crypta*'ya sahip oluşu bu yapının daha önceki yayınlarda⁸ belirtildiği gibi *prostylos* tapınak planlı bir mezar anıtı, "Tapınak-Mezar"⁹ olarak inşa edilmiş olabileceğine işaret etmektedir.

⁸ Grégoire, *a.g.e.* s. 47, S. Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Wiener Forschungen zur Archäologie Band 6, 2004, s.277.

⁹ "Tapınak-Mezar"lar için bkz. F. Matz, "Hellenistische und Römische Grabbauten", *Die Antike* 4 (1928), s.284-286; A. Machatschek, *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos in Rauhen Kilikien*, Denkschriften, Band 96, (1967), s.85-100, 106-110; J.M.C. Toynbee, *Death and Burial in the Roman World*, Thames and Hudson, London 1971, s.130-132; H. von Hesberg, *Römische Grabbauten*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1992, s.182-201; F. Işık, "Tempelgräber von Patara und ihre anatolischen Wurzeln", *Lykia. Anadolu-Akdeniz Kültürleri II*, (1995), s. 160-186; C. Berns, *Untersuchungen zu den Grabbauten der frühen Kaiserzeit in Kleinasien*, Asia Minor Studien Band 51, (2003), s.144-145; Cormack, *a.g.e.*, s.161 v.d.; Ç. Özbek, "Anadolu'nun Hellenistik ve Roma Dönemi Anıt Mezar Geleneğine Genel Bir Bakış", *Patronus, Coşkun Özgünel'e 65. Yaş Armağanı, Festschrift für Coşkun Özgünel zum 65. Geburtstag*, 2007, s.265-271; M. Durukan, "Chronology of the Temple Tombs in Rough Cilicia, Bautechnik im antiken und vorantiken Kleinasien", *BYZAS* 9, (2009), s. 343-370.

Anadolu'daki, Roma Dönemi tapınak biçimli mezar anıtlarının plan tipleri arasında *prostylos* tapınak planının, diğer tapınak - mezarlardan olan *antali* veya *antasız* sütunsuz tek *cella*'lı, *templum in antis* ve *pseudoperipteral* planlı mezarlara göre en fazla kullanılıp sevilen tip olduğu S. Cormack tarafından belirtilmektedir¹⁰. Cormack Anadolu'da, Karia, Lykia, Pamphylia, Pisidia, Kappadokia ve Kilikia Bölgeleri'ndeki Roma Dönemine ait tapınak planlı mezar anıtları üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, "Tapınak-Mezar"ların yirmi bir adedinin kesin olarak *prostylos* planlı olduğunu, yedi adedinin de olasılıkla bu tipte olabileceğini ileri sürmektedir.

Felahiye mezar anıtının kazı öncesi mevcut durumuna göre, yıkılmış olan *pronaos*'unun mimarisi hakkında en fazla bilgiyi, yapının *anta*'larının hizasında 4,25 m öne doğru çıkan podyum duvarları ile inşa edildiği tepenin güney eteğinde yüzeyde görülen arşitrav bloğu vermektedir.

Yapının 2,6 m genişliğindeki giriş kapısının bulunduğu ön cephe duvarının köşelerinden 0,75 m dışa çıkan her iki kısa *anta*'sının arasında sütunların yer alması mimari açıdan olanaklı değildir. Yapı yakınında saptanan soffitli *arşitrav* - friz bloğu yapının *pronaos*'undaki sütun sırasının varlığına işaret etmektedir. Söz konusu 2,07 m uzunluğundaki, kısa kenarlarından biri pahlı diğeri kırık olan soffitli *arşitrav* - friz bloğunun, yaklaşık 2,7 m uzunluğunda olabileceği hesaplanmıştır. Yapının batı köşesindeki, *anta* ile sütun sırasını bağlayan blok olduğunu düşündüğümüz bu *arşitrav* - friz bloğunun ölçüsüne yakın ölçülerdeki üç arşitrav ile yapının yaklaşık 9,3 m uzunluğundaki ön cephe genişliği geçilebilmektedir. Buna göre, köşelerdeki antalar üzerinden gelen arşitravlarla birleşen ön cephedeki üç arşitrav bloğu dört sütun tarafından taşınıyor olmalıdır. Bu saptama doğrultusunda, bir *tetrastyl prostylos* olduğunu söyleyebildiğimiz yapının soffitli *arşitrav* bloğunun ölçülerine göre, sütun sırasının *anta*'ların yaklaşık 1,7 m önünde yer aldığını, podyumun ise sütun sırasının önünde, yaklaşık 2,3 m daha ileriye doğru uzanıyor olduğunu düşünmekteyiz (Çizim 7, 10, 11).

Prostylos tapınak planlı Felahiye mezar anıtı gibi Kilikia, Pisidia, Lykia, Pamphylia ve Batı Anadolu'da örneklerini gördüğümüz pek çok

¹⁰ Cormack, *a.g.e.*, s.51.

“Tapınak-Mezar”, bir podyum üzerinde yükselmektedir. Ancak benzer mimaride olup, yüksek bir podyum üzerinde yükselmesine karşın Termessos’daki¹¹, Türkmenuşağı/Mezgit Kale’deki¹², Elaiussa Sebaste’deki¹³, Demircili / Imbriogon Kome’deki¹⁴ gibi *prostylos* planlı tapınak-mezarlarda, Felahiye anıtından farklı olarak sütunlar podyumun kenarından itibaren yükselmektedir. Felahiye anıtında koruna gelen kalıntılardan podyumun ön duvarlarının, yaklaşık 2’şer m genişliğinde iki kanat halinde sütunların ön kısmında, ileriye doğru çıktığı anlaşılmaktadır. Bu şekildeki mimari, podyumun kanatlarının arasında kalan 5,20 m genişliğindeki kısımda, ön cephedeki kapıya doğru çıkan basamaklı bir girişin yer alabileceğini düşündürmektedir. Podyumunun ön kısmı basamaklı olan benzer örnekleri Patara’daki¹⁵ *prostylos* planlı tapınak-mezarlarda görmekteyiz.

Felahiye mezar anıtının üzeri pek çok tapınak-mezarda olduğu gibi tonoz çatıyla örtülüdür. Ancak Felahiye anıtının tonoz çatısını, Demircili / Imbriogon Kome’deki *prostylos* planlı tapınak-mezardaki çatıyı taşıyan kemer¹⁶ gibi pilasterlerce taşınan bir kemer¹⁷ desteklemektedir.

Roma Dönemi’nde Kilikia, Pisidia, Lykia, Pamphylia’da olduğu gibi Kappadokia Bölgesi’nde Caesarea çevresinde¹⁸ de tapınak biçimli mezar anıtlarının inşa edilmiş oldukları görülmektedir. Bunlardan biri İncesu/Viranşehir’deki podyumlu, basamaklı ancak *templum in antis* plan-

¹¹ Termessos’daki *prostylos* tapınak-mezar için bkz. R. Heberdey - W. Wilberg, “Grabbauten von Termessos in Pisidien”, *ÖJH* 3 (1900), s. 204-205; Cormack, *a.g.e.* s.315-316, fig.212.

¹² H. Hellenkemper - F. Hild, *Neue Forschungen in Kilikien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften* 186, (1986), s. 57, fig.51,52,53

¹³ Elaiussa Sebaste’deki kuzeydoğu nekropolünde yer alan T11 mezarğ için bkz. Machatschek, *a.g.e.*, s. 98-100, Taf. 52-54, Abb.68,69.

¹⁴ J. Keil - A. Wilhelm, *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien*, MAMA III (1931), s. 25-26 Taf.12; Cormack, *a.g.e.* s.204-206, fig. 71-77; M. Wegner, “Kunstgeschichtliche Beurteilung der Grabtempel von Olba/Diokaisareia”, *Mansel’e Armağan, Melanges Mansel* (1974), s. 575-583.

¹⁵ Patara C tapınak mezarı için bkz. Işık, *a.g.e.*, s. 161-162, Lev. 3 a-c, 9; Cormack, *a.g.e.*, s.261-262, fig.145-148; Patara D tapınak mezarı için bkz. Işık, *a.g.e.*, s. 162, Lev. 4, 10; Cormack, *a.g.e.*, s.263, fig.149.

¹⁶ Keil - Wilhelm, *a.g.e.*, s. 25-26, Taf.12; Cormack, *a.g.e.*, s. 204-206, fig. 71-77.

¹⁷ Cormack, *a.g.e.*, s. 277.

¹⁸ Kayseri ve çevresindeki Roma Dönemi mezar anıtları için bkz. H. Kodan - C. Günbatı, “Tontar Roma Mezarı”, *Türk Arkeoloji Dergisi* 30 (1992), s. 88, dn.8; G. Yıldız ve diğ., *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri* 2009/Cilt 1, T.C. Kayseri Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2009), s. 306, 327, 347.

lı olduğu düşünölen tapınak-mezardır¹⁹. Diğeri Kayseri Pınarbaşı ilçesi, Panlı köyünde, Caesarea Bünyan (H)Erp(h)a yol güzergahının yakınında yer alan, Felahiye mezar anıtıyla benzer bir topografyada inşa edilmiş olan anıttır²⁰. Panlı mezar anıtının *pronaos*'u büyük oranda yıkılmış olup, iki kanat halindeki podyumunun ön duvarları yerlerinde kalabilmiştir.

Bu değerlendirmeler, saptamalar ve tipolojik karşılaştırmalar ışığında, bilimsel kazılar öncesinde, yapının mevcut durumuna dayanan restitüsyon önerisi burada sunulmaktadır (Çizim 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13)

Tarihlendirme

Felahiye mezar anıtının yapım tarihine dayanak olabilecek ve yapıyla eşleştirilebilen bir yazıtın bilinmemesine karşılık²¹, yapı tipolojisi-ne, genel mimari özelliklerine ve bezemelerine dayanarak yapının tarihlendirilmesi mümkündür. Mezar anıtının mimarisi ve mimari elemanları bütünüyle Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait özellikler taşımaktadır. Yapının dış cephelerinin köşelerinde ve özellikle kapalı mekanda bulunmalarından dolayı daha iyi korunmuş olan *naos* içerisindeki pilaster *korinth* başlıklarındaki *akanthus* yapraklarının form ve işlenişleri tarihlendirmede önemli bir kriter olmuştur (Resim 12). İki sıra *akantus* yaprağının yer aldığı pilaster başlıkların alt sırasındaki, beş yaprakçıktan oluşan *akanthus* yapraklarının orta yaprakçıkları dört parmaklıdır²². Yaprakçıklar üzerindeki damarlar oldukça derin ve v kesitli işlenmişlerdir. Dört yapraklı orta yaprakçığın derin kanalları yaprakların en

¹⁹ M. Restle, *Studien zur frühbyzantinischen Architektur Kappadokiens, Denkschriften, Wien* 138,3, 1979, s.87, fig. 191,192.

²⁰ Yıldız ve diğ., *a.g.e.*, s. 347.

²¹ Bölgede ele geçen yazıtlar ve mil taşları için bkz. Grégoire, *a.g.e.* s.44, 52, 53 lev.7-10; D. French, "The Roman Road-system of Asia Minor", *ANRW* II, 7.2, (1980), s. 721-722; D. French, "Milestones of Cappadocia", *EpAnat* 5 (1985) 147-154; D. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc.2 An Interim Catalogue of Milestones, BAR International Series* 392,1, Oxford (1988), s.184-207; N. T. Önen – M. Arslan, "Kayseri Müzesinden Yeni Yazıtlar", *OLBA XVIII*, (2010), s. 307-322.

²² Dört parmaklı yaprakçık Aphrodisias dekorasyon okulunun bir özelliği olarak görölmektedir. Aphrodisias dekorasyon okulu için bkz. M. L. Fischer, *Das korinthische Kapitell im Allen Israel in der hellenistischen und römischen Periode. Studien zur Geschichte der Baudekoration im Nahen Osten*, 1990, s. 42; M. Kadioğlu, *Die Scaenae Frons des Theaters von Nysa am Mäander*, 2006, 158; Kadioğlu – Görkay - Mitchell, *Roma Dönemi'nde Ankyra*, 2011, s. 175.

altına kadar derince işlenmişken, bu kanallar üzerinde köprücükler²³ görülmektedir. Yaprak orta damarını her iki taraftan sınırlayan kanallar bu köprücükler hizasına, orta yaprakçığın derin kanallarına kadar devam etmektedir. Yaprakçıklar arasındaki gözlerin alt kısımları iç bükey bitimli olup yukarıya doğru hafifçe genişleyip uçlara doğru yatuklaşarak sivrileşen uzun derin yarıklar şeklindedir. Felahiye mezar anıtının pilaster başlıklarının *akanthus* yapraklarında görülen köprücükler ile dört parmaklı orta yaprakçıklar ile genel işleniş M.S. 2. yüzyılın sonlarına tarihlenen Ankyra Sütunlu Caddesinin başlıklarına²⁴ benzemektedir. Ayrıca gözlerin ve yaprakçıkların formları M.S. 178 depreminden sonra yeniden inşa edilen Smyrna Agorasının *portiko*'larının başlıkları²⁵ ile M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Sagalassos Yukarı Agoradaki *nymphaion*'un başlıkları²⁶ ile benzerlikler taşımaktadır. Benzer örnekler ışığında Felahiye anıtının başlıklarını genel olarak M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemek mümkündür²⁷. Yapının mimari elemanlarından, kemer blokları, *arşitrav*-*friz* blokları, korniş blokları da M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısına ait stili yansıtmaktadır. Anıtın korniş blokları M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Nysa Tiyatrosu²⁸, Ankyra Sütunlu Caddesi²⁹, Aphrodisias *Tetrapylon*'u³⁰, Smyrna Agorası³¹ kornişleriyle benzerlik göstermektedir.

Benzer tipteki mezar anıtlarının tarihlendirmelerinden, tapınak-mezarların M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda sevilerek inşa edildikleri anlaşılmaktadır.

Felahiye mezar anıtı, mimarisi, teknik özellikleri ve bezemelerine göre Roma İmparatorluk Döneminde, M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısında,

²³ Aphrodisias dekorasyon okulunun bir özelliği olarak, Antoninler Dönemi ve Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen yapılarda görülen bu köprücükler için bkz. L. Vandeput, *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor, Sagalassos: a Case Study*, SEMA 1, 1997, s. 104-105; Fischer, *a.g.e.*, s.49; Kadioğlu - Görkay - Mitchell, *a.g.e.*, s. 175.

²⁴ Kadioğlu - Görkay - Mitchell, *a.g.e.*, s. 174-177.

²⁵ Vandeput, *a.g.e.*, s.35, lev.120.

²⁶ Vandeput, *a.g.e.*, s.212-213, lev.43.3, 43.4.

²⁷ Tarihlendirmedeki değerli fikir ve katkılarından ötürü M. Kadioğlu ve L. Vandeput'a çok teşekkür ederim.

²⁸ Kadioğlu, *a.g.e.*, s. 49-57.

²⁹ Kadioğlu - Görkay - Mitchell, *a.g.e.*, s. 172, 177.

³⁰ Vandeput, *a.g.e.*, s.141.

³¹ Vandeput, *a.g.e.*, s.141, lev.119.2.

inşa edilmiş olmalıdır. Bununla birlikte, yan duvarlarında açılmış olan pencerelerden, yapının zaman içerisinde yapım amacının dışında farklı işlevlerde de kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. H. Grégoire, yapının duvarlarına kazınmış, ancak tahribat nedeniyle günümüzde görülemeyen, birkaç haça rağmen yapının kilise olarak kullanıldığını düşünmediğini belirtmektedir³². Bu ikincil kullanım işlevinin doğru biçimde saptanabilmesi için yapının bilimsel arkeolojik kazılarının yapılması gerekmektedir.

Değerlendirme

Roma Döneminde Kappadokia Eyaleti sınırları içerisinde bulunan, Felahiye Mezar Anıtının vadiye cepheli anıtsal mimarisi, vadiye hakim konumu, Roma dönemine ait yapı kalıntılarının bulunduğu Felahiye'ye³³ ve eyaletin başkenti, yolların kesiştiği Caesarea³⁴'ya olan mesafesi, göz önüne alındığında bir yol güzergahının yakınında olabileceği düşünülmektedir. Bölgedeki bilinen yollar³⁵ üzerinde yer almamasına karşın günümüzde kullanıldığı gibi antik dönemde de yol güzergahı olabilecek vadinin, bulunduğu bölgenin yakınındaki Caesarea, Archalla, Iustinianoupolis Nova üzerinden kuzeye doğru bir Roma Dönemi köprüsüyle (Çokgöz Köprü) Halys'i geçip Euaissa, Basilika Therma'ya doğru devam ettiği düşünülen yol³⁶ ile bağlantısı olması olasıdır.

Anıtsal yapılarıyla önemli kişiler için inşa edilmiş oldukları düşünülen, Felahiye mezar anıtı gibi çağdaşı pek çok tapınak-mezarın yapıldığı M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısındaki tarihsel süreçte yaşanan olaylarda dikkat çekicidir. Bu dönem, Roma İmparatoru Marcus Aurelius ve Lucius Verus'un Parthlara karşı düzenlediği seferin ardından, M.S. 165

³² Grégoire, *a.g.e.*, s.51.

³³ Grégoire, *a.g.e.*, s.43-44, lev.6.

³⁴ W. Ruge, Caesarea (5), RE III, 1897, col.1289-1290; F. Hild - M. Restle, *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)*, Tabula Imperii Byzantini Band 2, Denkschriften Band 142, 1981.

³⁵ Bölgedeki yollar için bkz: V. Chapot, "Via", *Daremberg-Saglio, Dictionnaire Des Antiquités Grecques et Romaines*, Cilt V, (1919), s. 814; French 1980, *a.g.e.*, s.698-729; French 1985, *a.g.e.*, s.147-54; French 1988, *a.g.e.*; F. Hild, *Das byzantinische Strassensystem in Kappadokien*, Tabula Imperii Byzantini Band 2, Denkschriften Band 131, (1977) s. 114-117; S. Mitchell, *Anatolia Land, Men, and Gods in Asia Minor*, Vol 1, *The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*, 1993, s.124-136; R.J.A. Talbert (ed.), *a.g.e.*, Harita 63, 64.

³⁶ Hild, *a.g.e.*, s. 114-117.

yılıının sonu 166 yılının başında Mezopotamya'da başlayan veba salgını nedeniyle geri dönen askerlerle birlikte hastalığın Anadolu'ya yayıldığı, Roma'ya kadar ulaştığı ve M.S. 189'a kadar sürerek 23 yılda milyonlarca kişinin öldüğü bir dönem olmuştur³⁷. Felahiye mezar anıtının bu dönemde sefere katılan veya veba salgınından ölen önemli bir kişi için yapılmış olduğunu ileri sürmek mevcut verilerin kısıtlılığı sebebiyle çok güç olsa da düşünülebilir.

Yapı ve çevresinde ileride gerçekleştirilecek yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları, yapının kimin için, neden bu konumda inşa edilmiş olduğuna, yol güzergahlarıyla bağlantısına ve mimari problemlerine dair sorulara cevap arayarak bölge arkeolojisi ve tarihine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Berns, Christof, *Untersuchungen zu den Grabbauten der frühen Kaiserzeit in Kleinasien*, Asia Minor Studien Band 51, Bonn 2003.
- Chapot, Victor, "Via", *Daremberg-Saglio, Dictionnaire Des Antiquités Grecques et Romaines*, Cilt V, Paris 1919, s. 814.
- Cormack, Sarah, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Wiener Forschungen zur Archäologie Band 6, Phoibos, Wien 2004.
- Çizmeli Ögün, Zeynep, "Fare, Veba ve Apollon. Bir Kutsal Alanın Kuruluş Söylence İkonografisi" *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World. Studies in memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honour of Nezahat Baydur*, Ed. Oğuz Tekin, İstanbul 2009, s. 113-122.
- Durukan, Murat, "Chronology of the Temple Tombs in Rough Cilicia, Bautechnik im antiken und vorantiken Kleinasien", *BYZAS* 9, Ege Yayınları, İstanbul 2009, s. 343-370.

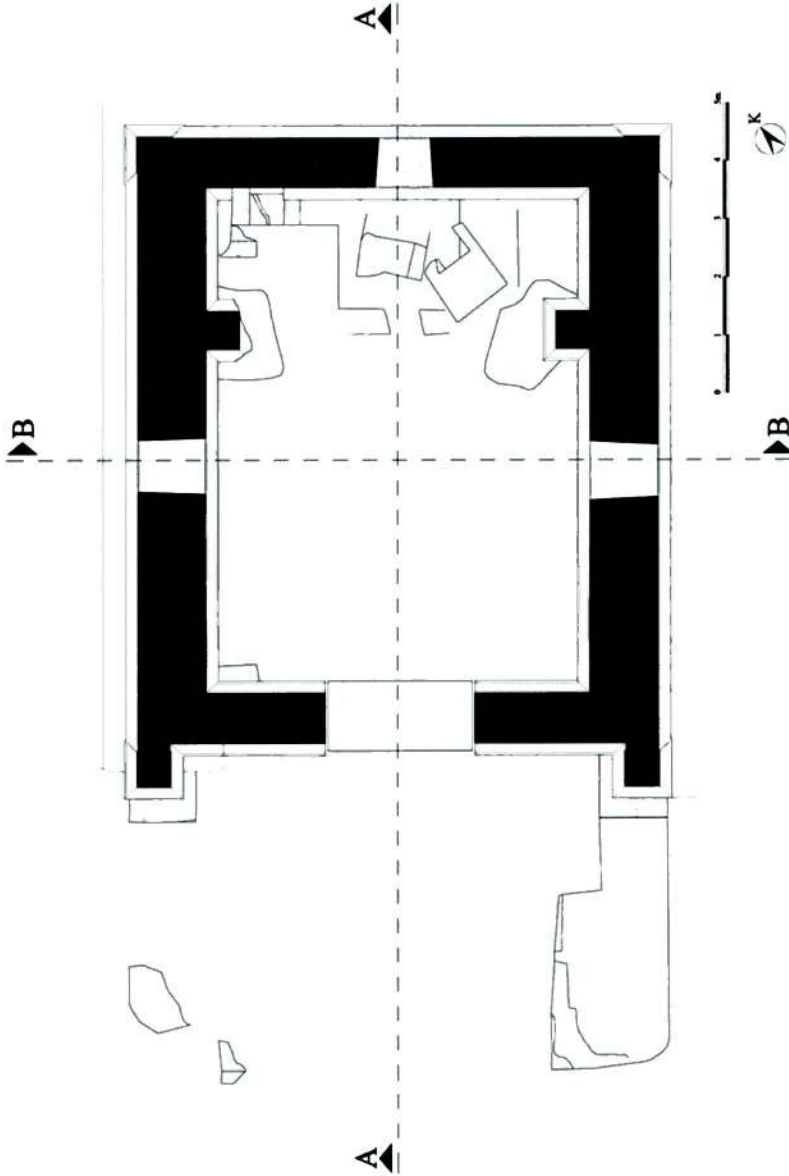
³⁷ J. F. Gilliam, "The Plague under Marcus Aurelius" *American Journal of Philology* 82, (1961), s. 225-251; R.J. Littman - M.L. Litman, "Galen and the Antonine Plague" *American Journal of Philology* 94, 1973, s. 243-255; Z. Çizmeli Ögün, "Fare, Veba ve Apollon. Bir Kutsal Alanın Kuruluş Söylence İkonografisi" *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World. Studies in memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honour of Nezahat Baydur*, Ed. Oğuz Tekin, (2009), s. 113-122.

- Fischer, Moshe L., *Das korinthische Kapitell im Alten Israel in der hellenistischen und römischen Periode. Studien zur Geschichte der Baudekoration im Nahen Osten*, 1990.
- French, David, "The Roman Road-system of Asia Minor", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II*, 7.2, (ed. H. Temporini, W. Haase), Walter de Gruyter, Berlin, 1980, s. 698-729.
- French, David, "Milestones of Cappadocia", *EpAnat* 5 (1985), s. 147-154.
- French, David, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc.2: An Interim Catalogue of Milestones*, British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 9; BAR International series 392 (i-ii), Oxford, (1988)
- Gilliam, James Frank, "The Plague under Marcus Aurelius" *American Journal of Philology* 82, (1961), s. 225-251.
- Grégoire, Henri, "Voyage dans le Pont et en Cappadoce", *BCH* 33, 1909, s.46-51, lev.7-10.
- Heberdey, Rudolf - Wilberg, Wilhelm, "Grabbauten von Termessos in Pisidien", *ÖJH* 3, Wien 1900, s. 177 - 210.
- Hellenkemper, Hansgerd - Hild, Friedrich, *Neue Forschungen in Kilikien*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 186, Wien 1986.
- von Hesberg, Henner, *Römische Grabbauten*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1992.
- Hild, Friedrich, *Das byzantinische Strassensystem in Kappadokien*, Tabula Imperii Byzantini Band 2, Denkschriften Wien Band 131, Wien 1977.
- Hild, Friedrich - Restle, Marcell, *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebastia und Lykandos)*, Tabula Imperii Byzantini Band 2, Denkschriften Band 142, Wien 1981.
- Işık, Fahri, "Tempelgräber von Patara und ihre anatolischen Wurzeln", *Lykia. Anadolu-Akdeniz kültürleri II*, Bonn 1995, s. 160-186.
- Kadioğlu, Musa, *Die Scaenae Frons des Theaters von Nysa am Mäander*, Forschungen in Nysa am Mäander, Mainz am Rhein 2006.

- Kadioğlu, Musa - Görkay, Kutalmış - Mitchell, Stephen, *Roma Dönemi'nde Ankyra, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.*
- Keil, Josef - Wilhelm, Adolf, *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien, MAMA III, Manchester 1931.*
- Kodan, Hamdi – Günbattu, Cahit, "Tontar Roma Mezarı" *Türk Arkeoloji Dergisi* 30 (1992) s. 83-104.
- Littman, Robert J. - Littman, Michael L., "Galen and the Antonine Plague" *American Journal of Philology* 94 (1973), s. 243-255.
- Matz, Friedrich, "Hellenistische und Römische Grabbauten", *Die Antike* 4, Zeitschrift für Kunst und Kultur des Klassischen Altertums, 1928.
- Machatschek, Alois, *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos in Rauhen Kilikien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 96, Wien 1967.*
- Mitchell, Stephen, *Anatolia Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol 1 The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, Oxford 1993.*
- Önen, N. Tüner – Arslan, Murat, "Kayseri Müzesinden Yeni Yazıtlar", *OLBA XVIII*, (2010), s. 307-322.
- Özbek, Çiğdem, "Anadolu'nun Hellenistik ve Roma Dönemi Anıt Mezar Geleneğine Genel Bir Bakış" *Patronus, Coşkun Özgünel'e 65. Yaş Armağanı, Festschrift für Coşkun Özgünel zum 65. Geburtstag, E. Öztepe – M. Kadioğlu (derl.), 2007, s. 265-271.*
- Ruge, Walter, "Caesarea (5)", *RE III*, 1897, col.1289-1290.
- Talbert, Richard J.A., *Barrington Atlas of Greek and Roman World, Princeton University Press, Princeton ve Oxford, 2000.*
- Toynbee, Jocelyn Mary Catherine, *Death and Burial in the Roman World, Thames and Hudson, London 1971.*
- Vandeput, Lutgarde, *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor, Sagalassos: a Case Study, SEMA 1, Leuven 1997.*

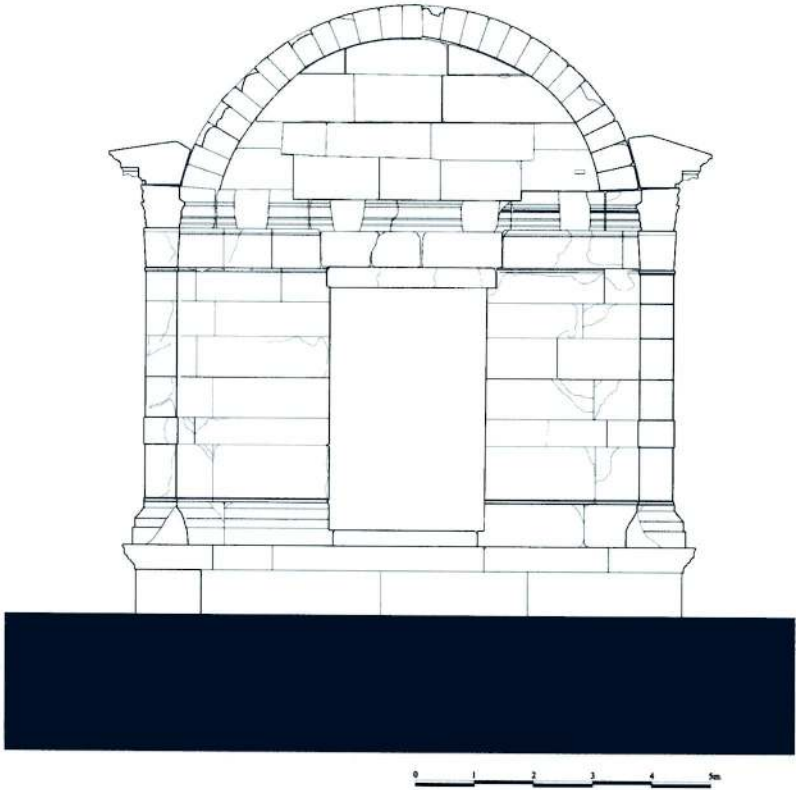
Wegner, Max "Kunstgeschichtliche Beurteilung der Grabtempel von Olba/Diokaisareia" *Mansel'e Armağan, Melanges Mansel*, Ankara 1974, s. 575-583.

Yıldız, Gökhan – Oktay, Hamdi – Topçu, Sümeyye – Aydoğdu, Ergün – Yıldırım, Mehmet – Keçe, Dilek, *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri 2009/Cilt 1*, T.C. Kayseri Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kayseri 2009.

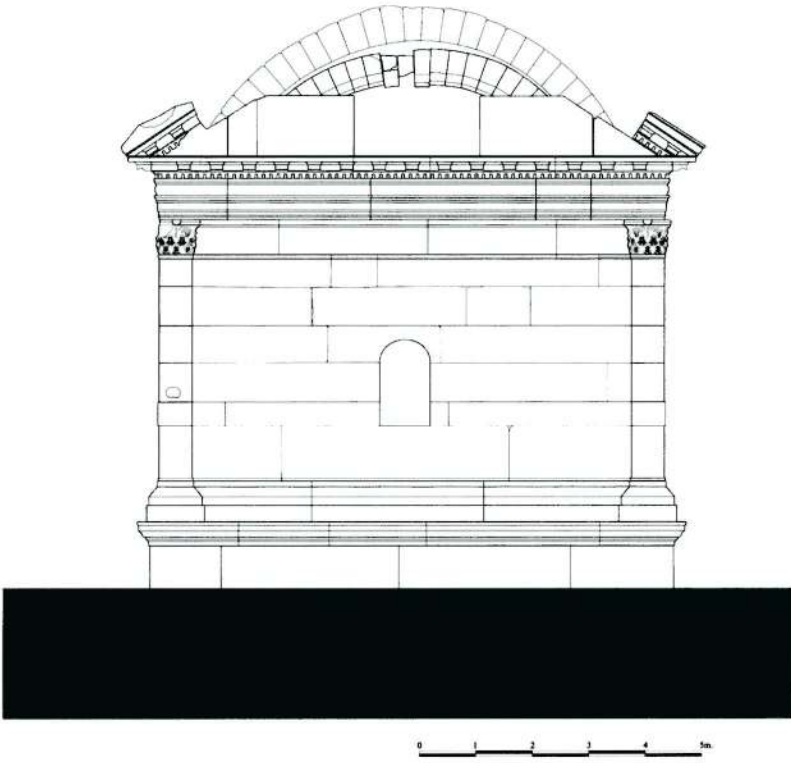

Çizim 1 - Anıtın Plan Rölövesi (2010)

Serdar Hakan Öztaner

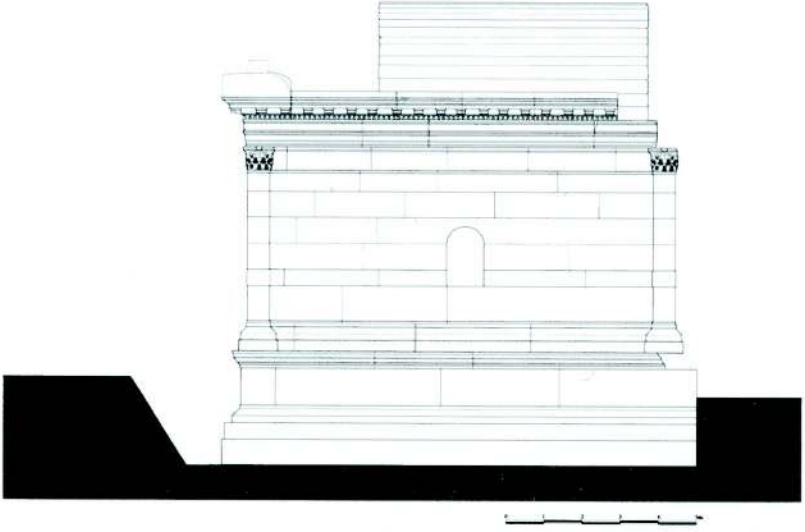

Çizim 2 - Anıtın Ön-Güneybatı Cephesi Rölövesi

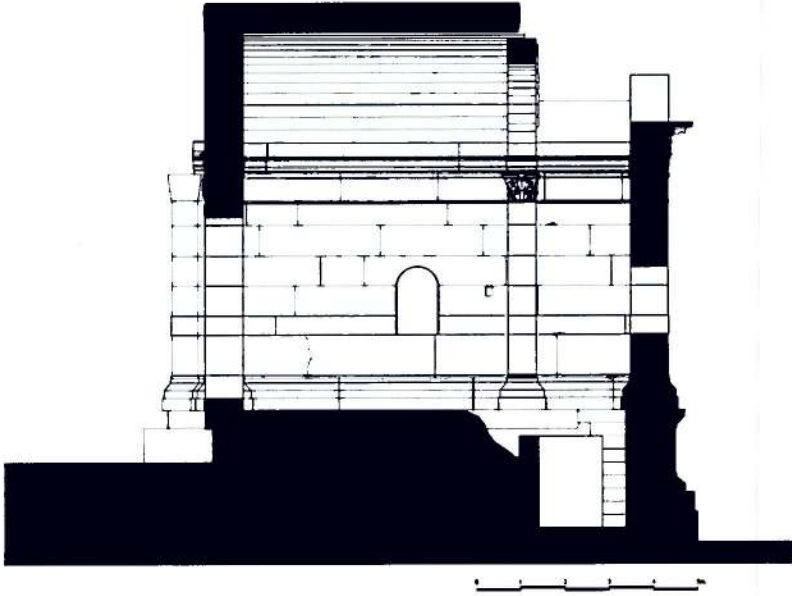

Çizim 3 - Anıtın Arka-Kuzeydoğu Cephesi Rölövesi

Serdar Hakan Öztaner

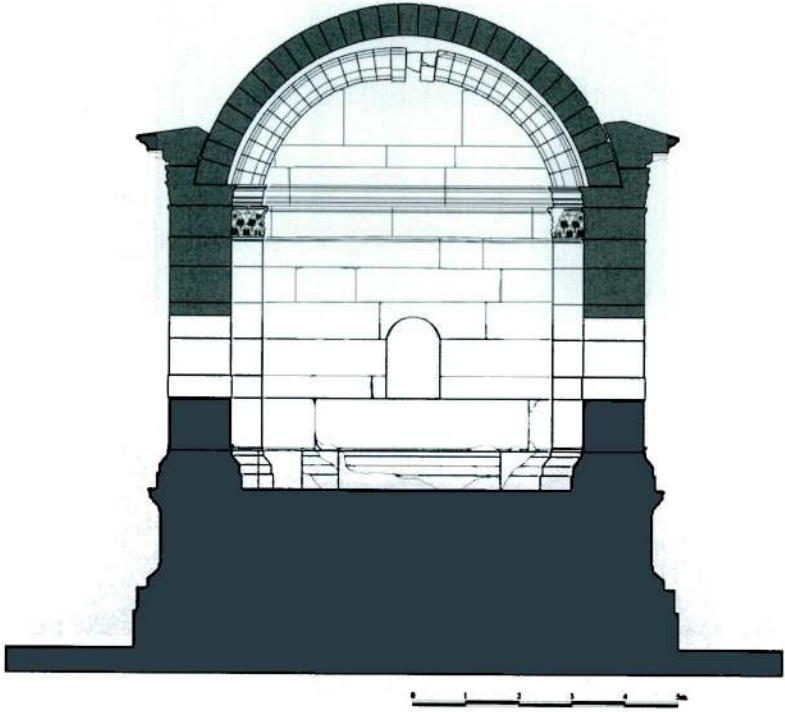

Çizim 4 - Anıtın Kuzeybatı Cephesi Rölövesi

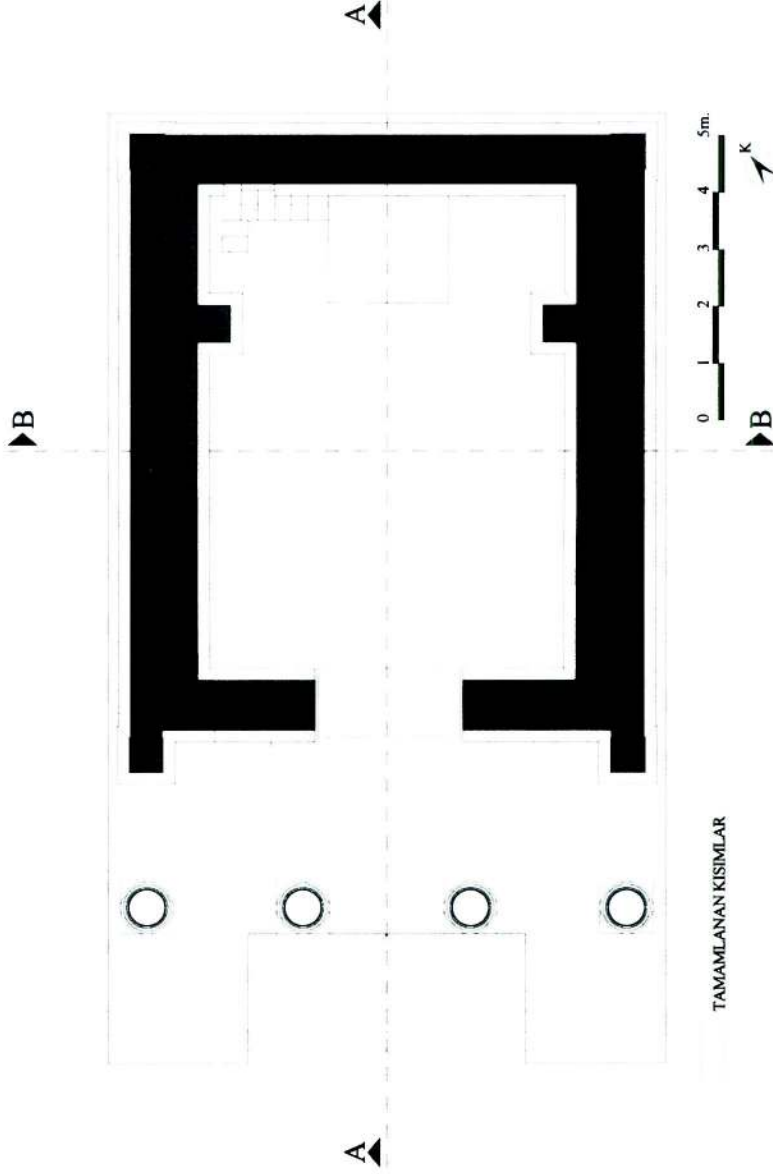

Çizim 5 - Anıtın A-A Kesiti Rölövesi

Serdar Hakan Öztaner

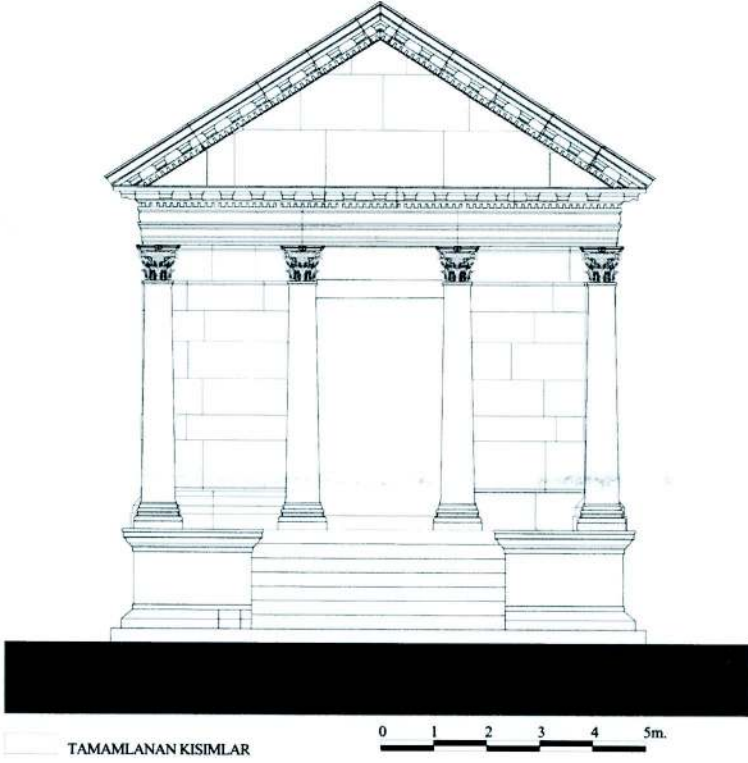

Çizim 6 - Anıtın B-B Kesiti Rölövesi

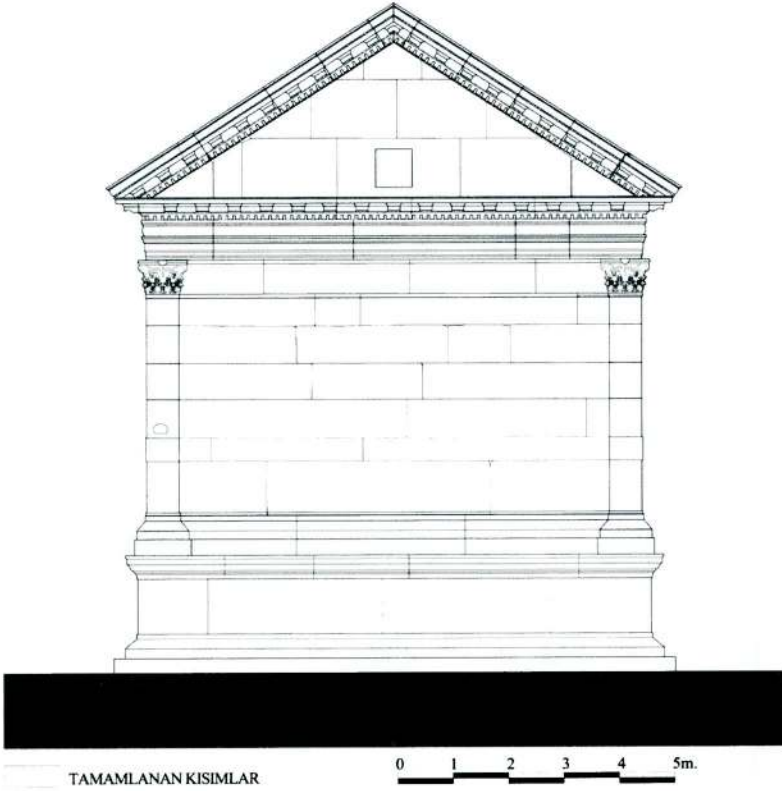

Çizim 7 - Anıtın Restitüsyon Planı

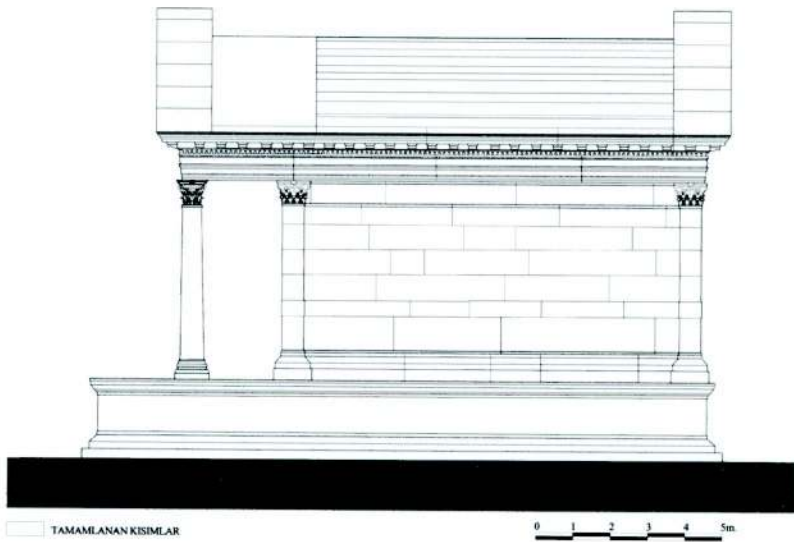
Serdar Hakan Öztaner

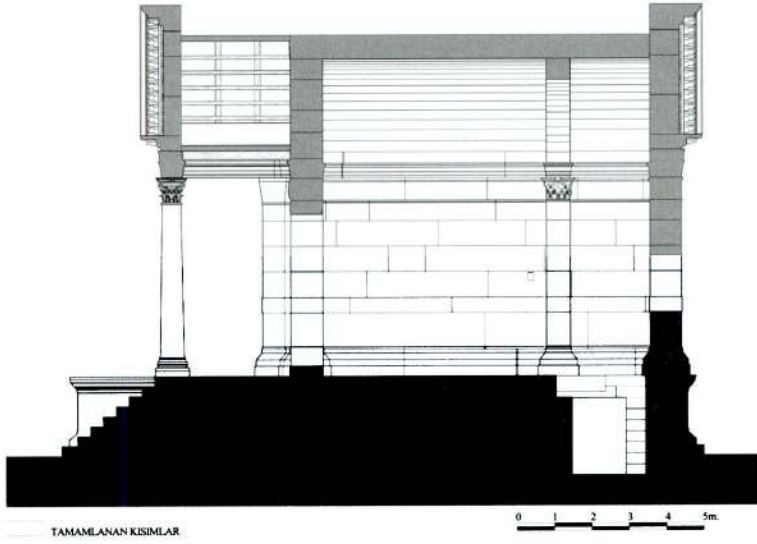
Çizim 8 - Anıtın Ön-Güneybatı Cephesi Restitüsyonu

Çizim 9 - Anıtın Arka-Kuzeydoğu Cephesi Restitüsyonu

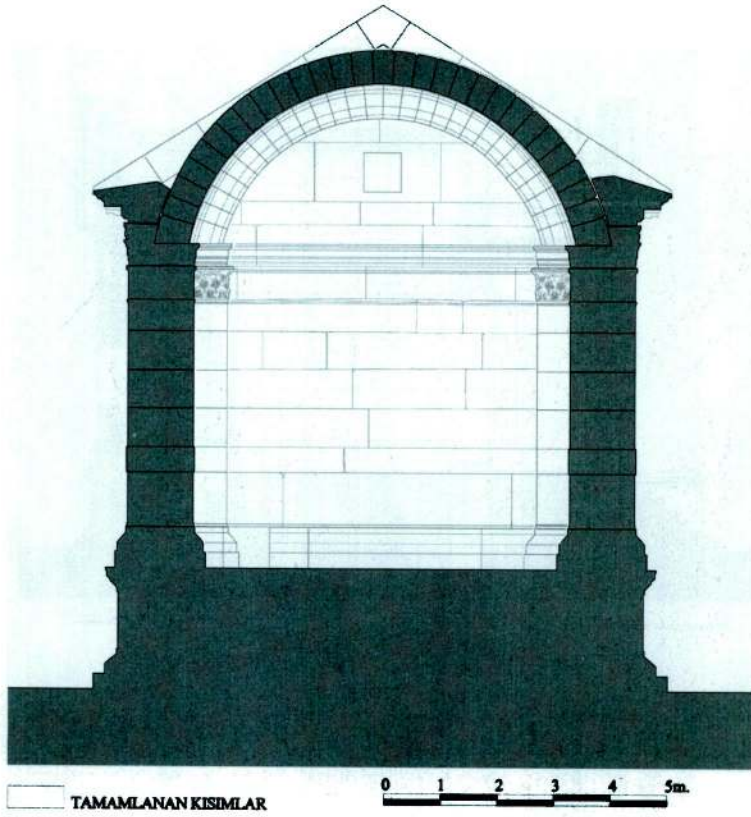

Çizim 10 - Anıtın Güneydoğu Cephesi Restitüsyonu

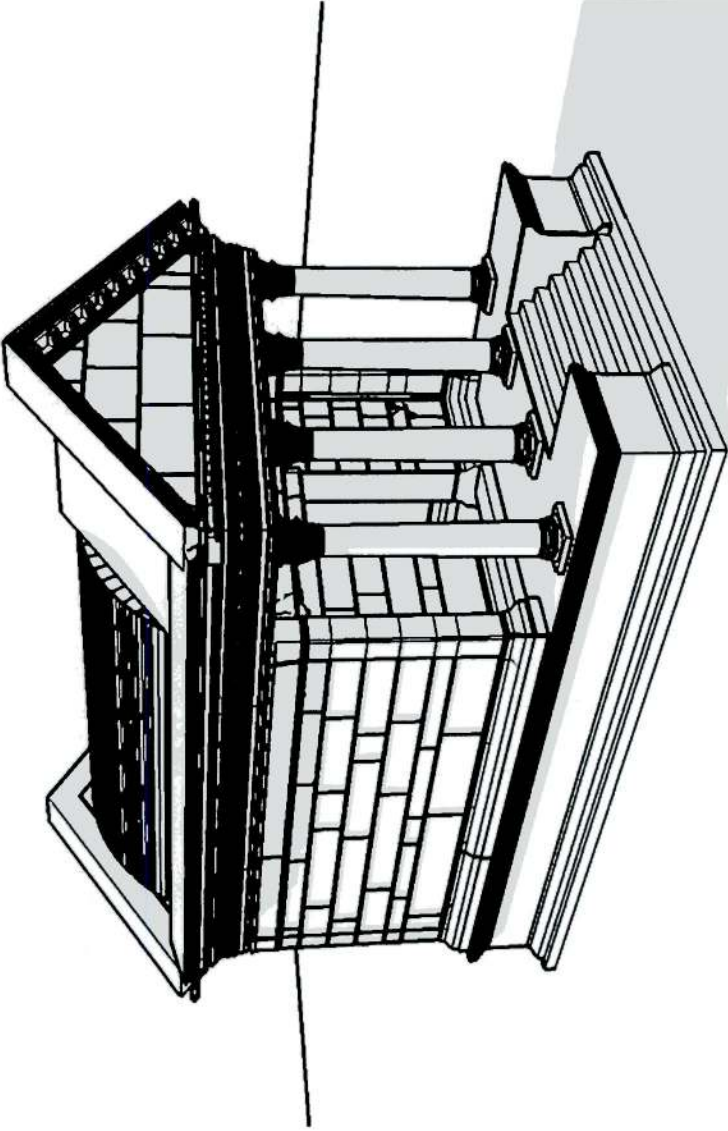

Çizim 11 - Anıtın A-A Kesiti Restitüsyonu

Serdar Hakan Öztaner

Çizim 12 - Anıtın B-B Kesiti Restitüsyonu

Çizim 13 - Anıtın 3 Boyutlu Restitüsyon Modeli

Resim 1 - Kuzeybatı Cephe

Resim 2 - Güneydoğu Cephesindeki Podyumun Görünümü

Resim 3 - Ön-Güneybatı Cephe

Resim 4 - Kuzey Köşeden Yapının Görünümü

Resim 5 - Kuzey Köşe Detayı

Resim 6 - Güneydoğu Cephe

Resim 7 - Güney Köse Sima Bloğu

Resim 8 - Sofitli Arşitrav Bloğu

Resim 9 - Yapının Kuzeybatı Duvarı İç Yüzü

Resim 10 -Yapının Kuzeydoğu Duvarı İç Yüzü

Resim 11 - *Crypta*'ya İnen Basamaklar

Resim 12 - Naos İçerisindeki Filayağı Pilaster Başlığı